

Андреева М.О.

УДК 37.04+37.06+373+376+304(477)

**ВИХОВНА РОБОТА У ВНЗ З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

Андреева М.О.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради
Кафедра соціальної педагогіки*

У статті розкриваються теоретико-методологічні питання виховної роботи з розвитку соціальної компетентності студентів з особливими потребами. Аналізуються зміст такої роботи, визначаються їх особливості. В статті детально розкривається зміст форм та методів роботи зі студентською молоддю, що мають обмеження здоров'я, аналізується специфіка їх застосування у соціально-виховному просторі ВНЗ.

Ключові слова: соціальна компетентність, студенти з інвалідністю, особливі потреби, виховна робота.

**ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА В ВУЗЕ ПО РАЗВИТИЮ
СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ
С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ**

Андреева М. А.

В статье раскрываются теоретико-методологические вопросы воспитательной работы по развитию социальной компетентности студентов с особыми потребностями. Анализируются содержание такой работы, определяются ее особенности. В статье подробно раскрывается содержание форм и методов работы со студенческой молодежью, имеющих ограничения здоровья, анализируется специфика их применения в социально-воспитательном пространстве ВУЗа.

Ключевые слова: социальная компетентность, студенты с инвалидностью, особые потребности, воспитательная работа.

EDUCATIONAL WORK IN UNIVERSITIES WITH SOCIAL COMPETENCE OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS

Andreeva M. O.

The article deals with theoretical and methodological issues of educational work with social competence of students with special needs. Analyzed the content of such work, defined by their features. It is necessary to take into account the interests of society as a whole and each student with disabilities in particular. The article details disclosed the content of forms and methods of work with students with health limitations, analyzed the specifics of their application to socio-educational university space. Focuses on neobhidnsti is to group and mass forms of work designed to unite students and staff to establish cooperation of all members of the educational process.

Keywords: social competence, students with disabilities, special needs, educational work.

Постановка проблеми. У зв'язку з розгортанням світових інтеграційних процесів, демократичним поступом українського суспільства, розширенням кола можливостей для вияву людиною соціальної активності надзвичайно актуальною стає проблема розвитку соціальної компетентності студентської молоді, вирішення якої пов'язано не тільки з підготовкою до професійної самореалізації, а й із розвитком здатності розв'язувати складні проблеми, що висуває перед людиною сучасне життя.

Актуальність дослідження. Потреба у розвитку соціальної компетентності студентів в Україні зумовлюється сьогодні загостренням у всіх сферах життєдіяльності молоді людини соціальних проблем: зростанням безробіття, деградацією моральних цінностей, зниженням рівня соціальної інтеграції людини в суспільство, зменшенням професійної відповідальності, низькою соціальною грамотністю та правовою захищеністю громадян тощо.

Важливість ґрунтовного вивчення питань розвитку соціальної компетентності молоді посилюється у зв'язку із зростанням в соціальній

структурі населення країни значного числа осіб із ознаками обмеження життєдіяльності й недостатнім рівнем включення в освітнє та соціальне середовища, серед яких люди з обмеженими психофізичними можливостями є однією з найбільш численних груп.

Метою статті є висвітлення теоретико-методологічних питань розробки системи розвитку соціальної компетентності студентів з особливими потребами у ВНЗ як спеціально організованого, керованого і поетапного процесу.

Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми доводить, що у працях вітчизняних (Ю. Богінська, В. Бондар, А. Капська, В. Ляшенко, О.Рассказова, М. Сварник, П. Таланчук, В. Тесленко, С. Харченко, О. Хорошайло, А. Шевцов) та зарубіжних (В. Басова, Д. Воронцов, Ю. Габермас, О. Крузе-Брукс, Дж. Равен, В. Слот, Р. Уайт, С. Учурова) дослідників, де порушуються питання навчання, виховання та соціалізації осіб із особливими потребами, висвітлено лише окремі аспекти розвитку їх соціальної компетентності, до того ж, спостерігається дефіцит сучасних досліджень й щодо проблеми соціального розвитку студентської молоді з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Держава потребує висококваліфікованих та соціально активних фахівців, однак ускладнення, що виникають у студентів із особливими потребами на шляху здобування якісної вищої освіти, у зв'язку з практично-методичною неготовністю середовища ВНЗ, гальмують цей процес. Необхідність вирішення зазначеної проблеми детермінує посилення значущості не тільки психофізичної реабілітації, а й соціального розвитку, що забезпечує продуктивну взаємодію молодої людини з особливими потребами і суспільства, зумовлює отримання нею повноцінної освіти та соціального досвіду, стимулює засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для виконання соціальних ролей у соціумі, забезпечує у особистості оптимістичне світосприйняття й усвідомлення на світоглядному рівні цінності життя та відносин із суспільством. Особливого значення в цьому процесі набуває здобуття молодою людиною з інвалідністю вищої освіти, оскільки саме вищий навчальний заклад є осередком, у якому формується не лише професіонал, а й соціально-компетентна особистість.

Вважаємо, що метою виховної роботи з розвитку соціальної компетентності студентів з інвалідністю є поступове набуття студентом з особливими потребами когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик, через суспільно корисну працю і налагодження міжособистісної взаємодії у студентській групі та за її межами, вироблення стимулів для формування й реалізації активної життєвої позиції молодій людині, а також створення умов для набуття студентами соціального досвіду, необхідного для реалізації себе як особистості, громадянина, професіонала, незважаючи на інвалідність. Визначаючи мету розвитку соціальної компетентності, ми враховували інтереси суспільства в цілому і кожного студента з обмеженими можливостями зокрема.

Мета виховної діяльності зазвичай конкретизується й деталізується у завданнях, сукупність яких дає уявлення про те, що слід зробити для її досягнення. Враховуючи вище зазначене, виділимо основні завдання, умовно поділивши їх на чотири групи (напрями):

1. Робота із викладачами – передбачає організацію діяльності науково-педагогічних працівників і кураторів академічних груп з розвитку соціальної компетентності студентів із особливими потребами;

2. Робота з батьками – спрямована на залучення батьків до процесу розвитку соціальної компетентності студентів із інвалідністю у навчально-виховному процесі ВНЗ;

3. Робота зі студентами з нормативним розвитком – включає в себе формування толерантного ставлення до студентів із особливими потребами; залучення до спільної громадської діяльності разом зі студентами з особливими потребами.

4. Робота зі студентами з особливими потребами – націлена на розвиток когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості; формування свідомого ставлення до обраної професії і розкриття можливостей реалізації себе в ній, не зважаючи на дефекти здоров'я; залучення до суспільно-корисної праці і волонтерства.

Від вирішення цих завдань безпосередньо залежить швидкість та успішність досягнення поставленої мети. Однак не менш важливе значення має визначення педагогічних принципів. Ці принципи виконують у діяльності регламентуючу функцію і базуються на загальнопедаго-

гічних, соціально-педагогічних і специфічних принципах навчально-виховного процесу. Ураховуючи специфіку інтегрованого навчання, слід визначити такі провідні принципи, які мають змогу забезпечити розвиток соціальної компетентності студентів з особливими потребами: загальні (природовідповідності та гуманістичності) і специфічний, характерний для інтегрованого навчання (врахування компенсаторних можливостей організму).

Об'єктом виховної роботи з розвитку соціальної компетентності студентів із особливими потребами виступають як особи з інвалідністю, так і їхнє мікросередовище. Зважаючи на те, що у ВНЗ розвиток соціальної компетентності відбувається в межах навчально-виховного процесу, то цілком закономірним є те, що суб'єктами цього процесу виступають соціальний педагог, куратор академічної групи (на якого покладається відповідальність за забезпечення соціальної адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ, виховна робота, організаційна та ін.), викладачі (нерозривність процесу навчання і виховання передбачає роботу зі студентами з розвитку соціальної компетентності на аудиторних заняттях під час вивчення фахових дисциплін), корекційний педагог (залучення таких спеціалістів є епізодичним у випадках, коли студент потребує корекційної допомоги або для підвищення рівня знань викладацького складу з питань організації роботи зі студентами з різним рівнем розвитку здоров'я), психологи, тьютори, батьки, представники громадських організацій та ін.

За наведеними вище напрямками відбувається розвиток соціальної компетентності студентів із особливими потребами, що й визначає зміст виховної роботи. Ефективність такої роботи забезпечується розробкою комплексу необхідних форм та методів. Докладніше розглянемо індивідуальні, групові та масові форми, а також методи роботи, використання яких, на нашу думку, є доцільними в організації інтегрованого навчання в умовах ВНЗ.

Серед індивідуальних – можемо відзначити важливість для розвитку соціальної компетентності студентів традиційних – бесід та консультувань. Бесіди зі студентами незалежно від рівня здоров'я можуть охоплювати широкий спектр тем, які стосуються їх проблем, потреб, інтересів, переживань, пов'язаних як із навчанням, так і зі спілкуван-

ням з однолітками. При застосуванні даної форми, окрему увагу варто приділити обговоренню можливостей реалізації студентами власної громадянської позиції шляхом залучення їх до участі у волонтерській діяльності. У власну чергу групові форм роботи, що є найбільш ефективними для розвитку соціальної компетентності студентів з інвалідністю, оскільки у таких формах власне і відбувається соціальна взаємодія особистості та найближчого мікросоціуму, через яку здійснюється опанування нового соціального досвіду, безпосередньо необхідного для вирішення конкретних життєвих ситуацій. Для цього доречним є застосування таких групових форм, до яких на паритетних началах залучаються студенти із особливими потребами і з нормативним розвитком, як: тематичні класні години, заняття-ігри, заняття на вирішення соціально-педагогічних ситуацій, театралізації, інтерактиви, заняття гуртків, групові волонтерські заходи та засідання кіноклубу.

Взагалі для ефективного розвитку соціальної компетентності студентів з інвалідністю пропонуємо переважно активні, практичні форми та методи діяльності, що забезпечують включення їх у реальні або змодельовані життєві ситуації, стимулюють їх ініціативу, дозволяють апробувати нові соціальні ролі. Хоча необхідними, особливо на початковому етапі організації діяльності в інклюзивній групі є й такі форми, що забезпечують розширення кола інформації про нову для нашої країни навчально-виховну ситуацію, що передбачає спільне набуття вищої освіти студентами з різним рівнем здоров'я.

Варто зазначити, що особливе значення посідає організація волонтерської роботи, яка має відбуватися у різних видах: налагодження роботи гуртка Школа волонтера (мотивуючі заходи, адаптаційні заняття, заняття з навчання основам соціальної взаємодії з різними соціальними групами тощо); робота волонтерського загону (практичні заняття, творчі заняття, заняття з підтримки мотивації, волонтерські заходи тощо); тьютерська робота (заняття-знайомства, заняття рефлексії, бесіди, супровід підопічного у ході волонтерської діяльності тощо). Таким чином, спочатку забезпечується інформаційна та психологічна підготовка студентів до волонтерської роботи, потім їх активне залучення до роботи із різними категоріями населення, що потребують допомоги. Згодом

досвідчені студенти-волонтери беруть на себе обов'язки тьютерів, що навчають волонтерству початківців.

Як елемент діяльності Школи волонтера, або в якості незалежної форми можуть застосовуватися кіноклуби, що забезпечують творчий розвиток особистості через перегляд і обговорення кінематографічних творів. Тематика художніх фільмів обирається з урахуванням інтересів і потреб студентів. Через соціальну ексклюзію у студентів із особливими потребами може спостерігатися відсутність соціального досвіду або його обмеженість, тому перегляд і обговорення художніх фільмів разом зі студентами з нормативним розвитком може забезпечити його індукцію. У межах розробки методичного компонента розвитку соціальної компетентності студентів з інвалідністю пропонуємо також пропонуємо зробити підбір відеотеки корисної для роботи з родиною студентів із особливими потребами, які через перегляд фільмів можуть отримати позитивний досвід з виховання дітей і молоді з особливими потребами.

Також, варто виокремити, таку масову форму роботи, як ведення публічних інтернет-щоденників. Такий щоденник може стати зручною формою систематичного самоспостереження, саморефлексії як для студентів з обмеженими фізичними можливостями, так і для студентів із нормативним розвитком. Щоденники можуть створюватись на електронному ресурсі daigu.ru у мережі Інтернет, у які мають занотовуватись не тільки думки автора, але й підбиратись музичний супровід, ілюстрації. Студенти можуть фіксувати у щоденнику власні відчуття й емоції від участі у роботі, аналіз своїх життєвих проблем, аналіз текстів або художніх фільмів, що порушують важливі соціальні й особисті проблеми, враження від різних форм виховної роботи куратора, аналіз своїх думок і настроїв. Підсилювати свої записи можна музичним та артсупроводом. Сучасним студентам значно легше висловити свої думки й емоції у соціальних мережах. Це може стати зручною формою спілкування, тому що куратор виступає в ролі модератора співтовариства на ресурсі і може спілкуватися зі студентами в режимі on-line, що може значно полегшити співпрацю на канікулах і святах, тобто під час відсутності занять у навчальному закладі.

Не слід забувати, що методи та форми у свою чергу складають цілісну систему, в якій використання окремого засобу не забезпечить вирішення локальної проблеми, тому форми та методи мають використовуватися у комплексі, доповнюючи та підсилюючи один одного. Вибір методів та форм виховної роботи зі студентами з особливими потребами має визначатися:

- потенціалом особистісних можливостей куратора, рівнем його розвитку соціальної компетентності, рівнем теоретичної та практичної підготовленості до роботи з цією групою студентів, його методичної майстерності, сприйняттям таких студентів як рівноправних членів суспільства;

- психологічними та фізичними особливостями студентів;

- умовами, за яких відбувається її організація та матеріально-технічне забезпечення, наявність обладнання і наочних посібників, пристосування приміщення до потреб студентів.

Висновки. Отже, виховна робота з розвитку соціальної компетентності у студентів з особливими потребами є важливим завданням системи вищої освіти, вона має відбуватись за чотирма напрямками, що включають в себе різноманітні форми та методи роботи. Зосереджувати увагу необхідно саме на групових і масових формах роботи покликаних згуртувати студентський колектив і налагоджувати взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономарьова Г.Ф. Теоретико-методичні засади оцінювання професійної компетентності майбутніх учителів: Монографія/ Пономарьова Г.Ф., Харківська А.А., Отрошко Т.В. // Харків: ХГПІ, 2010. – 180 с.
2. Рассказова О.І. Развитие социальности учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія і технологія: монографія / О.І. Рассказова. – Х.: ФОП Шейніна О.В., 2012. – 468 с.
3. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології : монографія / А.Г. Шевцов. – К. : „МП Леся”, 2009. – 484 с.